

Похилько С. В.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів і кредиту
Сумського державного університету*

Новак К. С.

*студент
Сумського державного університету*

Pokhylko S. V.

*PhD in Economics (Candidate of Economics, C.Sc. (Econ),
Associate Professor of Finance and Credit Department
Sumy State University*

Novak K. S.

*Student of Finance and Credit Department
Sumy State University*

ШЛЯХИ ЗМЕНШЕННЯ ВИТРАТ ФОНДУ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ ВІД НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ НА ВИРОБНИЦТВІ

WAYS OF REDUCTION OF COST THE OCCUPATIONAL INJURY INSURANCE FUND

Анотація. Проаналізовано стан діяльності Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві України та шляхи його вдосконалення на основі використання міжнародного досвіду. Визначено проблеми та напрями реформування. Спостерігається збільшення кількості страхових нещасних випадків на виробництві та відзначається суттєва диференціація областей за рівнем нещасних випадків, що зумовлено концентрацією підприємств із високим ступенем ризику. Можливі шляхи уникнення чи зменшення кількості нещасних випадків розподілено на три групи: технічні, санітарно-гігієнічні й організаційні. Вдосконалення системи соціального страхування від нещасних випадків на виробництві повинно здійснюватися з урахуванням вивченого та адаптованого до українських умов досвіду інших країн.

Ключові слова: загальнообов'язкове державне соціальне страхування, Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві, страховий випадок, страхова виплата, щомісячна страхова виплата.

Постановка проблеми. Економіка України зазнає реформування, а разом із тим зазнає змін соціальне страхування як один з основних елементів соціальної політики держави, яка спрямована на підтримку суспільства. Вдосконалена модель соціального страхування спрямована на забезпечення соціальної рівності населення, отримання допомоги у разі нещасних випадків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед робіт учених, присвячених соціальному страхуванню від нещасних випадків на виробництві, як найбільш вагомій можна відзначити праці таких учених, як В.П. Кудряшов, С.О. Кропельницька, Т.В. Солоджук та ін. Система соціального страхування є фінансовим інструментом для вирішення соціальних проблем. Вона забезпечує захист населення від соціальних ризиків, а тому сприяє підвищенню якості життя населення.

Мета статті полягає у вивченні теоретичних підходів до соціального страхування від нещасних випадків на виробництві, аналізі динаміки нещасних випадків, визначенні основних перспектив для подальшого реформування системи на основі міжнародного досвіду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування (далі – соціальне страхування) – «система прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає матеріальне забезпечення, страхові виплати та надання соціальних послуг застрахованим особам за рахунок коштів Фонду соціального страхування України» [1, ст. 1]. Фонд соціального страхування України керує загальнообов'язковим державним соціальним стра-

хуванням від нещасного випадку на виробництві, акумулює страхові внески та контролює їх використання, провадить фінансування виплат у разі настання страхового випадку [1, ст. 4].

Під страховим випадком розуміють подію, яка визначена законодавчо чи в договорі, у результаті якої страховик зобов'язаний сплатити страхову суму страхувальнику [1]. Фонд здійснює профілактику нещасних випадків для зменшення кількості нещасних випадків на виробництві, а саме:

- підтримує підприємства у створенні системи управління охороною праці;
- пропагує безпечні умови праці, популяризує позитивний досвід;
- поліпшує систему навчання з питань охорони праці, здійснює підготовку фахівців з охорони праці;
- аналізує причини нещасних випадків на виробництві;
- реалізує процес експертної оцінки на відповідність вимогам безпеки об'єктів, машин, механізмів, обладнання і приладів, які застосовують у виробництві;
- консультує страхувальників та застрахованих;
- займається розробленням наукових досліджень із питань охорони праці [3].

Станом за 2016 р. зареєстровано 4 766 потерпілих осіб у результаті нещасних випадків на виробництві (з яких 364 смертельні). Порівнюючи цю кількість потерпілих із даними 2015 р., спостерігається збільшення кількості страхових нещасних випадків на виробництві на 3,8%.

Таблиця 1

Розподіл страхових нещасних випадків за найбільш травмонебезпечними галузями економіки за 2015-2016 рр. [3]

Галузь	Рік	
	2015	2016
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	953	1015
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	428	415
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	387	391
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	219	275
Охорона здоров'я	241	273
Металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів,	262	246
Державне управління й оборона, обов'язкове соціальне страхування	202	227
Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	215	204
Будівництво	231	199
Освіта	158	171
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	154	161
Виробництво машин та устаткування	139	120
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	93	118
Виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції	113	113
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	115	108
Виробництво транспортних засобів	61	100
Виготовлення виробів з деревини, паперу та поліграфічна діяльність	100	85

[3] Зазначимо, що найбільший відсоток страхових нещасних випадків зареєстровано у Дніпропетровській області (15,5%), Донецькій області (14,5%) та м. Києві (7,9%). У зазначених районах кількість травмованих осіб становить 37,9% від загальної кількості травмованих по Україні. Це пояснюється концентрацією підприємств із високим ступенем ризику в даних областях.

Серед основних причин настання страхових нещасних випадків можна виділити організаційні, психофізіологічні та технічні.

До організаційних причин належать: недотримання вимог інструкцій з охорони праці; невиконання посадових обов'язків; порушення правил безпеки руху (польотів); порушення технологічного процесу.

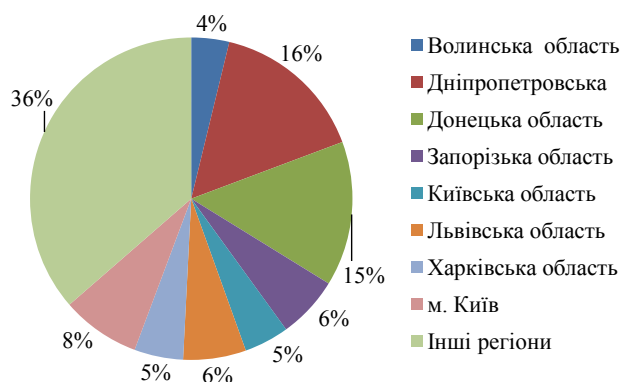

Рис. 1. Кількість нещасних випадків по регіонах України за 2016 р., % до загальної кількості нещасних випадків по Україні [2]

До психофізіологічних причин належать: особиста необережність потерпілого; травмування (смерть) унаслідок протиправних дій інших осіб; інші причини.

До технічних причин належать: незадовільний технічний стан виробничих об'єктів, будинків, споруд, інженерних комунікацій, території; інші технічні причини; незадовільний технічний стан засобів виробництва; конструктивні недоліки, недосконалість, недостатня надійність засобів виробництва; недосконалість технологічного процесу, його невідповідність вимогам безпеки [3].

До основних травмонебезпечних галузей економіки та видів робіт належать (табл. 1):

– добувна промисловість і розроблення кар'єрів: кількість травмованих становить 21,3% від загальної кількості травмованих по Україні (1 015 травмованих осіб, у т. ч. 32 – смертельно), порівняно з 2015 р. кількість травмованих збільшилася на 62 особи;

– транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність – 8,7% (415 травмованих осіб, у т. ч. 60 – смертельно), порівняно з 2015 р. кількість травмованих зменшилася на 13 осіб;

– сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство – 8,2% (391 травмована особа, у т. ч. 63 – смертельно), порівняно з 2015 р. кількість травмованих збільшилася на чотири особи.

Настання нещасних випадків у травмонебезпечних галузях спричиняє значні витрати, оскільки шкода, заподіяна застрахованому шляхом погіршення його здоров'я, відшкодовується у вигляді страхових виплат. Станом на 01.01.2017 кількість потерпілих становить 211 тис. осіб, яких Фонд щомісячно забезпечує страховими виплатами. За 2016 р. із бюджету Фонду потерпілим (членам їх сімей) виплачено 5 509,2 млн. грн., що на 810,1 млн. грн., або 12,8%, менше, ніж у 2015 р.

У структурі страхових виплат, проведених у 2016 р., основна частина припадає на: щомісячні страхові виплати (табл. 3) – 5 319 млн. грн. (96,5%); одноразову допомогу – 118,8 млн. грн. (2,2%) (табл. 2).

Сума щомісячної страхової виплати встановлюється відповідно до ступеня втрати професійної працездатності та середньомісячного заробітку, що потерпілий мав до ушкодження здоров'я (табл. 3). Щомісячна страхова виплата не повинна перевищувати середньомісячного заробітку, що потерпілий мав до ушкодження здоров'я [1].

Відповідно до основних причин настання страхових нещасних випадків, шляхи уникнення чи зменшення кількості нещасних випадків доречно також розподілити на три групи: технічні, санітарно-гігієнічні й організаційні. Основними технічними шляхами виступають автоматизація виробничих процесів; використання нового виробничого обладнання, що зводить до мінімуму травмування робітників; проведення періодичних випробувань виробничого устаткування, постійне використання необхідних індивідуальних захисних засобів. До санітарно-гігієнічних шляхів належать: дотримання чистоти робочих місць і виробничих приміщень; використання менш шкідливих або нешкідливих для працівників матеріалів; правильне освітлення, опалення та кондиціонування виробничих приміщень. Організаційними методами є: дотримання трудового законодавства; постійний облік нещасних випадків на виробництві, визначення причин їх настання; здійснення оглядів з охорони праці; проведення лекцій,

семінарів та консультацій з охорони праці; розроблення окремих інструкцій для кожного виробничого відділу. Профілактична діяльність проявляється у фінансуванні національних та галузевих програм поліпшення стану безпеки, умов праці та виробничого середовища; проведення навчання та підвищення рівня кваліфікації спеціалістів з охорони праці; а також популяризація безпечних та нешкідливих умов праці [5].

Таблиця 2

Розподіл виплчених коштів на відшкодування шкоди потерпілим (членам їх сімей) за видами виплат за 2016 р. [3]

Види виплат	Сума виплат, млн. грн.
Щомісячна грошова сума в разі часткової чи повної втрати працездатності потерпілого	5082,47
Допомога у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю потерпілому	69,87
Виплати на поховання потерпілого	0,61
Страхова виплата потерпілому при тимчасовому переведенні його на легшу роботу	0,04
Щомісячна страхова виплата особам, які мають на це право в разі смерті потерпілого	236,49
Грошові суми за моральну шкоду за наявності факту заподіяння цієї шкоди	0,88
Одноразова допомога в разі смерті потерпілого (сім'ї)	53,4
Одноразова допомога в разі смерті потерпілого (утриманцям)	10,2
Одноразова допомога в разі стійкої втрати професійної працездатності потерпілому	55,22

Таблиця 3

Щомісячні страхові виплати та інші витрати на відшкодування шкоди [1, ст. 42]

Ознака	Характеристика
Втрата професійної працездатності	одноразова страхова виплата визначається виходячи із 17 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб
Тимчасова втрата працездатності	допомога виплачується в розмірі 100% середнього заробітку; перші п'ять днів оплачуються за рахунок коштів підприємства, установи, організації
Інвалідність	періодично, але не рідше одного разу на три роки, а інвалідам I групи щорічно безоплатно надається путівка для санаторно-курортного лікування
Настання смерті	одноразова допомога сім'ї у сумі 100 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, одноразова допомога кожній особі, яка перебувала на його утриманні, а також на його дитину у сумі 20 розмірів прожиткового мінімуму

Загалом для збільшення ефективності системи страхування потрібне створення достатньої економічної основи для забезпечення повного відшкодування основних фінансових ризиків на основі обґрунтованих тарифів страхових внесків, надання додаткових гарантій забезпечення страхових виплат за рахунок створення соціального арбітражу, що надасть можливість судам перевіряти правомірність дій страхових організацій, вирішувати конфлікти між суб'єктами страхування, активізація умов для розвитку

добровільного страхування [2]. Розглядаючи закордонний досвід здійснення ССНВВ та моделі їх побудови, можна виділити два типи організацій даного виду: у формі системи страхування за наявного єдиного фонду страхування від нещасних випадків на виробництві, побудованого за територіальною ознакою (більшість країн світу); у формі системи страхування на базі галузевих страхових організацій (наприклад, Німеччина).

Спільним для зазначених систем є правовий контроль із боку держави, яка забезпечує стабільність страхового захисту. Законодавство більшості країн передбачає диференціацію страхових внесків залежно від фактичного рівня виробничого травматизму на кожному окремому підприємстві. Диференціація страхових внесків залежно від фактичного рівня виробничого травматизму стимулює роботодавців провадити попереджувальну діяльність щодо виробничого травматизму та створення безпечних умов праці. За високого рівня травматизму для підприємства застосовують підвищені тарифи страхових внесків, за низького – їх знижують. Тариф містить дві частини. Постійна частина визначена професійними ризиками, які характерні даній галузі економіки або виду робіт, за них роботодавці платять спільно. Інша частина тарифу враховує конкретні умови даного підприємства.

Для Німеччини, наприклад, характерними є високий ступінь самостійності страхових організацій та обмежена участь держави у системі страхування від нещасних випадків на виробництві. Якщо страховальник отримав тілесне ушкодження внаслідок нещасного випадку, страхове агентство несе всі витрати по лікуванню. Для України ця форма є нехарактерною, але, на нашу думку, децентралізація системи страхування спричинить додаткове вивільнення коштів та структурні зміни в її організаційній структурі. У Німеччині всі наймані працівники застраховані від нещасних випадків за законом, так само як і фермери. Особи, які працюють не за наймом, можуть укладати договори добровільного страхування.

Як і у Німеччині, страхування від нещасних випадків у Фінляндії здійснюється недержавними компаніями, діяльність яких координує держава в особі Федерації організацій страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, що має право вилучати ліцензії у компаній, які порушили законодавство. Контроль над цією сферою здійснює держава в особі парламенту, вона також гарантує захист постраждалих у разі банкрутства страхової компанії. У країні для всіх працівників роботодавців зобов'язаний укласти договір про обов'язкове страхування від нещасних випадків на виробництві. У законодавстві Фінляндії про обов'язкове страхування від нещасних випадків на виробництві визначено, що страхування від нещасних випадків іноземних працівників регламентується законом країни, з якої іноземний працівник прибув.

У Бельгії страхова діяльність подібна до системи страхування Фінляндії, вона організована приватними компаніями, які об'єднані в Союз, який було створено для установлення однакових тарифів для однакових видів діяльності. Підприємству надають певну базову величину тарифу для визначеного виду економічної діяльності, при цьому враховують стан безпеки та гігієни праці на підприємстві.

Регулювання цього виду страхування у Швеції здійснює держава з бюджету за рахунок оподаткування підприємств. Суб'єктами страхування є все економічно активне населення, яке є членами профспілок. Кількість нещасних випадків не впливає на суму внесків, які сплачують роботодавці, що є не характерним для України. Якщо шведська система характеризується відсутністю контролю над про-

філактичними діями, то для українських реалій це є недопустимим. Допомога в рамках страхування від нещасних випадків включає в себе професійне навчання для відновлення працездатності та сприяння у працевлаштуванні [4].

Система страхування в Україні законодавчо відповідає стандартам ЄС. У структурі міжнародних систем страхування переважає державне соціальне страхування. Порівняно з Україною в європейських країнах законодавчо встановлено одну виплату в разі настання нещасного випадку – пенсію. Для більш ефективної діяльності системи в Україні наявні види виплат треба замінити на одну загальну виплату. В європейських країнах розвинуте медичне страхування, яке забезпечує підтримку та реабілітацію постраждалих від нещасних випадків на виробництві, а тому для відшкодування завданої шкоди можуть не залучатися інші шляхи соціального страхування.

Висновки. Соціальне страхування здійснює захист, фінансування соціальної допомоги, попереджує та забезпечує профілактику настання страхових ризиків. Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві України провадить обов'язкове державне страху-

вання. Використання нового виробничого обладнання, що зводить до мінімуму травмування робітників, проведення періодичних випробувань виробничого устаткування, використання менш шкідливих або взагалі нешкідливих для працівників матеріалів, дотримання правил техніки безпеки, ретельний аналіз попередніх нещасних випадків дадуть змогу зменшити кількість страхових випадків та, як наслідок, скоротити витрати Фонду у вигляді страхових виплат потерпілим. Перспективними шляхами оптимізації системи страхування від нещасних випадків на виробництві є узгодження економічних інтересів учасників страхового ринку, встановлення відповідності між економічними можливостями держави та потребами страхувальників. Зарубіжний досвід свідчить про наявність різних організаційно-правових форм соціального страхування від нещасних випадків на виробництві (державні, приватні), які можливо застосовувати в сучасних реаліях. Організацію та контроль над цією сферою слід визначати ступенем участі держави (повної чи часткової), але держава має брати на себе зобов'язання захисту населення у разі настання обставин, визначених законодавством.

Список використаних джерел:

1. ЗУ «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1105-14>
2. Карлін М.І. Фінансова система України: [навч. посіб.] / М.І. Карлін. – К.: Знання, 2007. – 324 с.
3. Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.social.org.ua/activity>
4. Шевченко Л.А., Туринова Т.И. Зарубежный опыт страхования от несчастных случаев на производстве и профессиональных заболеваний / Л.А. Шевченко, Т.И. Туринова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/zarubezhnyu-opyt-sotsialnogo-strahovaniya-ot-neschastnyh-sluchaev-na-proizvodstve-i-professionalnyh-zabolevaniy>
5. Щодо оптимізації діяльності фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України: аналітична записка / Національний інститут стратегічних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1302/>.

Аннотация. Проанализировано состояние деятельности Фонда социального страхования от несчастных случаев на производстве Украины и пути его совершенствования на основе использования международного опыта. Определены проблемы по направлениям реформирования. Наблюдается увеличение количества страховых несчастных случаев на производстве, и отмечается существенная дифференциация областей по уровню несчастных случаев, что обусловлено концентрацией предприятий с высокой степенью риска. Возможные пути предотвращения или уменьшения количества несчастных случаев распределены на три группы: технические, санитарно-гигиенические и организационные. Совершенствование системы социального страхования от несчастных случаев на производстве должно осуществляться с учетом изученного и адаптированного к украинским условиям опыта других стран.

Ключевые слова: общеобязательное государственное социальное страхование, Фонд социального страхования от несчастных случаев на производстве, страховой случай, страховая выплата, ежемесячная страховая выплата.

Summary. The analysis of the activity of the occupational injury insurance fund of Ukraine is being conducted; the ways of improvement of its functioning on the basis of use of international experience are being reviewed. Some problems were identified according to the reformation types. Increase in cases of occupational injury is observed, and essential differentiation of areas defined by the level of accidents, which are caused by a big number of high-risk enterprises in these areas, is noted. The potential ways of prevention or reduction of the number of accidents are divided into 3 groups: technical, sanitary-hygienic and organisational. The process of improvement of the system of the occupational injury insurance has to be based on the researched experiences of other countries, which can be later on adapted to Ukrainian conditions.

Key words: compulsory social insurance, the occupational injury insurance fund, insured event, insurance premium, monthly insurance premium.